

PREPARE GRADE 10–11 O‘QUV-METODIK MAJMUASIDA YOZMA NUTQNI RIVOJLANTIRISHNING JARAYONiy KOMPONENTLARI

Abduqahhorova Mahliyo Farhodjon qizi

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

E-mail: makhliyoabdukakhkhorova@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur tezisda PREPARE Grade 10–11 ingliz tili o‘quv-metodik majmuasidagi yozma nutq topshiriqlarining jarayoniy komponentlari tahlil qilinadi. Yozma nutqni rivojlantirishda fikrlarni shakllantirish va rejalashtirish, dastlabki matnni yaratish, o‘zaro fikr almashish, matnni qayta ko‘rib chiqish, tahrirlash hamda yakuniy natijani taqdim etish bosqichlarining o‘rni yoritiladi. Tahlilda L. Flower va J. R. Hayesning yozuvning kognitiv jarayonlari haqidagi nazariyasiga tayanildi. Darsliklardagi topshiriqlarning jarayoniy yondashuvga muvofiqligi aniqlanib, yozma nutqni rivojlantirish samaradorligini oshirishga doir metodik tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: yozma nutq, jarayonga yo‘naltirilgan yondashuv (*process-oriented approach*), PREPARE, yuqori sinf o‘quvchilari, rejalashtirish, qoralama, qayta ko‘rib chiqish, tahrirlash, o‘zaro baholash.

Abstract. *This thesis analyzes the process components of writing tasks in the PREPARE Grade 10–11 English language teaching materials. It highlights the role of generating and planning ideas, drafting, peer exchange, revising, editing and presenting the final text in developing writing skills. The analysis draws on L. Flower and J. R. Hayes’s cognitive process theory of writing. The extent to which the textbook tasks correspond to the process approach is identified, and methodological recommendations for improving the effectiveness of writing instruction are offered.*

Keywords: *writing, process-oriented approach, PREPARE, upper-secondary school students, planning, drafting, revising, editing, peer assessment.*

Kirish.

Zamonaviy chet tili ta’limida yozma nutqni rivojlantirish faqat grammatik jihatdan to‘g‘ri va mazmunan yakunlangan matn yaratish bilan cheklanmaydi. U o‘quvchidan mavzu yuzasidan fikrlarni shakllantirish, ularni mantiqiy ketma-ketlikda tashkil etish, til vositalarini tanlash, matnni qayta ko‘rib chiqish va yo‘l qo‘yilgan xatolarni tuzatish kabi o‘zaro bog‘liq amallarni bajarishni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, jarayonga yo‘naltirilgan (*process-oriented*) yondashuv yozuvni bir martalik mahsulot emas, balki izchil, o‘zaro ta’sirlashuvchi va takroriy jarayonlar majmui sifatida talqin qiladi. L. Flower va J. R. Hayes tomonidan ishlab chiqilgan kognitiv modelda yozishning asosiy jarayonlari rejalashtirish, fikrlarni til vositalari orqali ifodalash va matnni qayta ko‘rib chiqish bilan bog‘liq. Mazkur jarayonlar qat’iy chiziqli ketma-ketlikda amalga oshmaydi, balki yozuvchi ehtiyojiga qarab bir-biriga qayta murojaat qilishni talab etadi [1, 365–387-b.]. Shu sababli 10–11-sinf ingliz tili o‘quv-metodik majmuasidagi

yozma topshiriqlarni jarayoniy komponentlar nuqtayi nazaridan o'rganish o'quvchilarning yozish faoliyati qanday tashkil etilganini va alohida bosqichlar qay darajada qo'llab-quvvatlanishini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotning maqsadi va metodlari.

Tadqiqotning maqsadi PREPARE Grade 10–11 Student's Book materiallaridagi yozma nutq topshiriqlarini jarayoniy komponentlar asosida tahlil qilish hamda ularning metodik imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqotda tavsifiy tahlil, mazmuniy tahlil va nazariy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tahlil mezonlari sifatida yozuvdan oldingi tayyorgarlik va rejalashtirish, dastlabki qoralama yaratish, o'zaro fikr almashish, matnni qayta ko'rib chiqish, tahrirlash va yakuniy matnni taqdim etish komponentlari olindi.

Tahlil va natijalar.

PREPARE Grade 10 Student's Book materiallarida yozish jarayonining ayrim bosqichlari bir-biri bilan bog'langan holda tashkil etilgan. Jumladan, darslikning 14–15-betlaridagi "A story (1)" topshirig'ida o'quvchilarga hikoyaning boshlanishi, asosiy voqealari va yakunini rejalashtirishga yordam beruvchi savollar beriladi. Keyingi bosqichda o'quvchilar o'z rejalari bilan sheriklari bilan o'rtoqlashadi, rejani takomillashtirishga harakat qiladi va taxminan 100 so'zdan iborat hikoya yozadi. Topshiriqda imlo va grammatikani tekshirish ham alohida ko'rsatilgan [2, 14–15-b.]. Ushbu topshiriqni jarayoniy yondashuv asosida tahlil qilganda, rejalashtirish, hamkorlikda fikr almashish, matn yaratish va til jihatidan tekshirish komponentlari mavjudligi aniqlanadi. Biroq ko'rib chiqilgan mazkur topshiriqda qoralamaning qayta yozilishi yoki fikr-mulohazalar asosida yakuniy variantning yaratilishi alohida majburiy bosqich sifatida aniq ifodalanmagan. Bu holat topshiriqning jarayoniy imkoniyatlarini yanada kengaytirish zaruratini ko'rsatadi.

PREPARE Grade 11 Student's Book materiallarida esa yozuv jarayonining ayrim komponentlari yanada izchil ifodalangan. Darslikning 50–51-betlarida joylashgan "Creative Writing" bo'limida o'quvchilarga avval hikoya rejasini tuzish, so'ng uni sherigi bilan muhokama qilish va o'zaro takliflar orqali takomillashtirish topshiriladi. Keyin dastlabki qoralama yoziladi, zarur o'zgarishlar hamda tuzatishlar kiritiladi va tayyor hikoya sinfga taqdim etiladi [3, 50–51-b.]. Mazkur topshiriqda jarayoniy yondashuvning bir nechta muhim komponentlari o'zaro uyg'unlashgan. Birinchidan, rejalashtirish bosqichi o'quvchiga mazmunni oldindan tashkil etish imkonini beradi. Ikkinchidan, sherik bilan fikr almashish yozuvchi uchun tashqi fikr-mulohaza manbaini yaratadi. Uchinchidan, dastlabki qoralama va uni qayta ko'rib chiqish matnni takomillashtirishga yo'naltiriladi. Nihoyat, yakuniy matnni sinfda o'qish yozilgan mahsulotni taqdim etish bosqichini ifodalaydi.

Shunday qilib, mazkur materiallar yozma nutqni rivojlantirishda faqat yakuniy natijaga emas, balki matn yaratish jarayoniga ham e'tibor qaratish imkoniyati mavjudligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ko'rib chiqilgan topshiriqlar barcha jarayoniy komponentlar har bir darsda bir xil darajada yoki to'liq amalga oshiriladi, degan xulosaga asos bo'la olmaydi. Jarayoniy yondashuvning izchilligi har bir topshiriqning mazmuni, bosqichlarning ochiq ifodalanishi va o'qituvchi ko'magiga ham bog'liq.

Metodik tavsiyalar.

Yuqori sinf o'quvchilarining ingliz tilida yozma nutq ko'nikmalarini yanada samarali rivojlantirish uchun o'quv-metodik majmuadagi yozish topshiriqlarini bir necha yo'nalishda boyitish maqsadga muvofiq. Avvalo, yozishdan oldingi bosqichda g'oyalarni to'plash, tayanch savollar, reja va konseptual xaritalardan foydalanish o'quvchiga mazmunni oldindan tashkil etishga yordam beradi. Dastlabki qoralama yozilgach, o'zaro baholash va o'qituvchi fikr-mulohazasini tashkil etish matnni takomillashtirish uchun aniq yo'nalish beradi. Qayta ko'rib chiqish bosqichida mazmun, mantiqiy izchillik va matn tuzilishini, tahrirlash bosqichida esa grammatika, imlo, tinish belgilari va lug'aviy tanlovni alohida tekshirish bu ikki bosqich vazifalarini aniq farqlash imkonini beradi. Shuningdek, dastlabki qoralama, fikr-mulohazalar va yakuniy variantni yozuv portfelida saqlash o'qituvchiga o'quvchining yozish jarayonini kuzatib borish imkonini yaratadi.

Ushbu tavsiyalar yozma ishni faqat yakuniy matn asosida baholash bilan cheklanmasdan, matnni yaratish va takomillashtirish bosqichlarini ham o'quv faoliyatining muhim qismi sifatida tashkil etishga qaratilgan.

Xulosa.

PREPARE Grade 10–11 Student's Book materiallarining dastlabki tahlili yozma nutqni rivojlantirishga xizmat qiluvchi jarayoniy komponentlar mavjudligini ko'rsatadi. 10-sinf materiallaridagi ayrim topshiriqlarda rejalashtirish, hamkor bilan fikr almashish, matn yozish va imlo-grammatik tekshiruv elementlari kuzatiladi. 11-sinfidagi "Creative Writing" topshirig'ida esa rejalashtirish, dastlabki qoralama, qayta ko'rib chiqish va taqdim etish bosqichlari aniqroq ifodalangan. Demak, mazkur o'quv materiallari jarayoniy yondashuvni amalga oshirish uchun metodik imkoniyatlarga ega. Ushbu imkoniyatlarni to'liqroq ro'yobga chiqarish uchun qayta yozish, maqsadli fikr-mulohaza va o'zini o'zi baholash bosqichlarini muntazam hamda tizimli tashkil etish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Flower L., Hayes J. R. A Cognitive Process Theory of Writing // College Composition and Communication. – 1981. – Vol. 32, No. 4. – P. 365–387. – DOI: 10.58680/coc198115885.
2. Styring J., Tims N. Prepare Grade 10 Student's Book. – Uzbekistan edition. – Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
3. Joseph N., Chilton H. Prepare Grade 11 Student's Book. – Uzbekistan edition. – Cambridge: Cambridge University Press, 2021.